

מקורות

- [1] אבישר א, דיין ת ואהרונוסון ג'. 2019. Eucalyptus effects on natural ecosystems – Alexander Stream Natural Park study case. כנס שמירת טבע 16-17 (ICCB). אפריל 2019. הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל.
- [2] פרומקין ר. 2009. תכנית לשימור ושיקום ערכי הטבע ולניהול קהל המבקרים. הוגש לעיריית נתניה.
- [3] פרומקין ר ואבישר א. 2016. ניטור צמחייה בחורשת הסרג'נטים, נתניה, אביב 2016. הוגש לעיריית נתניה.
- [4] רותם ד, וייל ג, וולצ'אק מ ושץ א. 2016. מידת ייצוגן של יחידות אקולוגיות טבעיות בשטחים המוגנים בישראל. אקולוגיה וסביבה 7(1): 16-23.
- [5] Poore MED and Fries C. 1985. The ecological effects of eucalyptus. FAO forestry paper 59. Rome: FAO.

אף על פי שממדי החורשה קטנים, ושמטרת הניטור הייתה להצביע על מגמות כלליות, המסקנה העולה ברורה: דילול היער מיטיב עם המגוון הביולוגי. הסיבה היא, ככל הנראה, שבאופן טבעי במערכת האקולוגית של חולות החוף, עצים (בעיקר אלון התבור וחרוב מצוי) מצויים בדלילות רבה. על כן הצומח (והחי) מותאמים לתנאים ייחודיים, הכוללים, בין השאר, שמש ישירה ומצע חולי דל ומחלחל. אי לכך, דילול העצים ויצירת קרחות יער מגדילים את המגוון הביולוגי. ראוי לציון שמערכת אקולוגית זו מצויה בסכנת הכחדה, ופחות מ-12% משטחה מוגן במסגרת חקוקה. 4% מהשטח המוגן באזור השרון מכוסים ביערות נטועים^[4], ומכאן חשיבות הממצאים שלנו, המצביעים על התרומה הגדולה של ניהול היער ודילולו לשימור המגוון הביולוגי הייחודי לחולות.

שיתוף פעולה עם חקלאים מסייע בשמירה על מושבות קינון של שדמיות הנמצאות בסכנת הכחדה חמורה בישראל

יפעת ארצי^[1] * ונדב הישראלי^[2]

^[1] אקולוגית במחוז צפון, רשות הטבע והגנים

^[2] המרכז לצפרות, החברה להגנת הטבע

* yifata@npa.org.il

שדמית אדומת כנף | צילום: דיוויד רזק

שדמית אדומת כנף (*Glareola pratincola*), עוף ממשפחת החופמאים, היא מהמינים היפים אך המוכרים פחות מבין העופות המבקרים בעמק החולה. עוף חברתי זה מקנן על הקרקע באחו לח סמוך למקורות מים, במושבות המונות 10-100 זוגות. שמו העברי ניתן לו על שם השדות, המכונים גם שדמות, ופירוש שמו הלטיני: שוכנת שדות. עד אמצע המאה ה-20 קיננו מאות זוגות בישראל במישור החוף, בעמקי הצפון ובגולן. במהלך שנות ה-60 וה-70 התמעטה האוכלוסייה בקצב מהיר, עד שנעלמה לחלוטין במישור החוף. הירידה בגודל המושבות ובמספרן המשיכה במהלך שנות ה-80, אז נותרו רק זוגות מקננים בודדים בעמקים החולה, יזרעאל חבולון. מספר הפרטים המקננים בישראל הלך וירד, והמין מוגדר כיום כמקייץ-מקנן נדיר ובסכנת הכחדה חמורה בישראל (CR). הירידה בגודלה של אוכלוסיית השדמיות המקננות בישראל תואמת את הירידה באוכלוסיות נוספות של מינים דוגרי קרקע בסביבה החקלאית בעולם, המתרחשת בעקבות התמעטות בתי גידול מתאימים ומעבר מחקלאות מסורתית לחקלאות מתועשת.

הדבר מצריך גמישות מצד החקלאי ונכונות להימנע מהכנסת כלים חקלאיים כבדים לשטח המושבה, שלעיתים מתמקמת ממש בלב השדה. אם מסתבר שהמשמעות היא דחיית הזריעה או הקציר עד שהשדמיות מסיימות לקנן, משולם לחקלאי פיצוי בהתאם. באביב 2019 השלימו בהצלחה כ־30 זוגות שדמיות את הרבייה בשדה בוטנים בעמק החולה, וכל אחד מהם גידל בהצלחה פרחון יחיד. בשדה זה לא תוכנן כל עיבוד חקלאי שעלול לסכן את הקינון, והוא הושלם ללא הפרעה. מושבה נוספת, שגם בה קיננו כ־30 זוגות, נוסדה בדרום הגולן בשדה שתוכנן להיזרע בו גזר. כדי לא להפריע לקינון סוכם עם החקלאי על דחיית זריעת הגזר בשטח המושבה עד תום הקינון, והוסכם על גובה הפיצוי עבור אי־עיבוד השטח בתקופה שהוגדרה. גם בעמק המעיינות נוסדה מושבה בת כ־35 זוגות, ורובם השלימו את מחזור הקינון בהצלחה, ובחבל תענך צולם קן יחיד ובו אפרוח אחד. לא ידוע על זוגות נוספים המקננים באזור זה. במקביל לשמירה על מושבות הקינון של השדמיות מושקעים מדי שנה משאבים רבים להעלאת המודעות לשדמיות ולהיכרות עם אורח חייהן בקרב החקלאים ותושבי עמק החולה. כיום מזהים חקלאים רבים את השדמיות מיד עם הגעתן לשדות, ומדווחים עליהן לחוקרים ולרשות הטבע והגנים. בזכות שיתוף הפעולה המצויין עם החקלאים השלימו בשנים האחרונות בהצלחה מושבות הקינון בעמק החולה, בעמק המעיינות, בעמק יזרעאל ובדרום הגולן את מחזורי הרבייה, וגידלו דורות חדשים של שדמיות.

ברבות השנים הפכו רוב שטחי האדמות הכבדות בישראל לשטחי חקלאות אינטנסיבית, המושקים ומקיימים מחזור גידול גם בקיץ, מעובדים במיכון מתקדם ובקלטור מאוחר, ונקצרים מוקדם. עקב הפיכת שטחי הקינון לשדות מעובדים נפגע קינון השדמיות מפלים חקלאיים המופעלים בשדות, ומחומרי הדברה קוטלי חרקים. לפני כמה שנים נמצא בתצפיות שאפרוחים רבים מצאו את מותם בשדות אספסת, בזמן כיבוש האספסת לחבילות. במשך השנים נעשו ניסיונות למשוך את השדמיות לקנן באזורים מוגנים בתחומי שמורת טבע החולה ואגמון החולה במקום בשדות המעובדים. בובות של שדמיות הונחו באזורי קינון מתאימים ומוגנים, ואף הושמעו הקלטות של קריאות של שדמיות למשיכת פרטים לקינון בהם. הניסיונות לא צלחו, והשדמיות המשיכו לקנן בשדות מעובדים. על כן, לפני כמה שנים שונתה הגישה: במקום לנסות למשוך את השדמיות לאזורים מוגנים – הוחלט להגן על אזורי הקינון שהשדמיות בחרו באותה שנה. גישה זו היא שעומדת בסיס **מיזם להצלת אוכלוסיית השדמיות בעמק החולה**. המיזם, בשותפות רשות הטבע והגנים, מרכז הצפרות של החברה להגנת הטבע, משרד החקלאות, קרן קיימת לישראל וחקלאים, מתואר להלן. מדי אביב השדמיות בוחרות בשדה המתאים לקינון, ומתחילות בפעילות חיזור, הזדווגות ויצירת טריטוריות קינון קטנות. כאשר מאותר מיקום המושבה, מתקיים שיח עם החקלאי כדי לברר מה העיבוד החקלאי המתוכנן לשטח זה, ואם הוא עלול להפריע לקינון. במידת הצורך משנים את צורת העיבוד בשטח שהשדמיות בחרו לקינון:

את האוכלוסייה הטבעית ולכוון אותה לצוד בסביבות חקלאיות, דרך מיקום הקן בשטחי החקלאות עצמם. שומרי טבע בארץ, ובראשם פרופ' יוסי לשם (אז איש החברה להגנת הטבע), פרופ' היינריך מנדלסון ז"ל מאוניברסיטת תל־אביב ופרופ' איתן צ'רנוב ז"ל מהאוניברסיטה העברית, הציעו שיטה זו, ומספר משקים בארץ אימצו את הרעיון. בקיבוץ שדה אליהו, החורט על דגלו את החקלאות הביולוגית והאורגנית, לקחו את העניין ברצינות. בהובלת שאולי אביאל וחנוך פלטר הציבו חברי הקיבוץ שובכים ("תיבות קינון"), עקבו אחר התנשמות, ועודדו מחקרים משותפים עם האוניברסיטאות. מתוצאות מחקרים אלה למדנו שהתנשמות יכולות לבסס אוכלוסייה גדולה ויציבה סביב אותן תיבות קינון ולשמש מדביר ביולוגי של מכרסמים^[2]; שתנשמות יכולות להוריד את מספרי המכרסמים ואת שרידותם^[1]; שתנשמות מגוננות את המזון שלהן בהתאם למצאי בשטח^[7]; שלבזים מצויים פוטנציאל להיות שותפים יומיים לתנשמות הליליות^[4]; שההדברה הביולוגית בעזרת תנשמות משתלמת כלכלית לחקלאים^[5,3].

הדברת מכרסמים בעזרת תנשמות – מיוזמה מקומית למיזם לאומי ורב־לאומי

יואב מוטר

השירותים להגנת הצומח, משרד החקלאות ופיתוח הכפר
yoavmot@moag.gov.il

מכרסמים גורמים נזקים קשים בחקלאות. הדברתם ברעל קשה, לא יעילה, ומסוכנת לאדם ולסביבה. רעיון ההדברה הביולוגית של מכרסמים בעזרת תנשמות (*Tyto alba*) עלה בעולם ובארץ בשנות ה־70. המחשבה העומדת מאחורי שיטה ידידותית זו היא להשתמש ביכולותיהן הטבעיות של התנשמות לצוד מכרסמים לטובת החקלאי. תנשמות אינן בונות קינים בעצמן, ועובדה זו היא גורם מגביל בחלק ניכר מאוכלוסיות התנשמות בארץ ובעולם. הרעיון הוא לספק לתנשמות מהבר קינים מלאכותיים וכך להגדיל